

О. О. КАДЕНКО,

*аспірант кафедри організації судових, правоохоронних
органів та адвокатури Національного університету
«Одеська національна академія», адвокат,
член Ради адвокатів України*

АДВОКАТУРА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ

Помітною тенденцією останніх десятиріч є криза адвокатури. Переосмислення її ролі і місця у суспільстві відбувається як на теоретичному, так і на практичному рівні. Як зазначає Н. М. Бакаянова, на наших очах відбувається перехід до надання правової допомоги в режимі онлайн, участі адвокатів у розгляді справ при здійсненні електронного правосуддя, яке набуває дедалі більшого поширення. Помітними є зміни організаційних форм адвокатської практики, коли адвокати діють не у складі адвокатських об'єднань, а юридичних фірм чи великих корпорацій разом з економістами, аудиторами. Доволі інтенсивно розвиваються медіація та позасудові способи вирішення спорів, у зв'язку з чим розширюється участь адвокатів й у медіації. До напрямів адвокатської діяльності пропонується включити фідучіарну діяльність та діяльність ескроу-агентів, що обґрунтовується, зокрема, вимогами часу та потребами клієнтів [1, 23].

Такі тенденції, на наш погляд, свідчать про трансформацію інституту адвокатури, як суто соціального інституту, у бік підприємницького утворення. Зазначене потребує додаткової наукової уваги до інституту адвокатури саме як інституту громадянського суспільства.

Поняття соціальний інститут є ключовим при дослідженні суспільних процесів, особливо у період трансформацій таких інститутів [2, с. 35].

Проте, слід зазначити, що у юридичній літературі висловлюється й точка зору, що адвокатура не є соціальним інститутом. Так, на думку В. В. Долежана викликає сумнів правомірність визначення адвокатури як професійного правозахисного інституту: «Навряд чи об'єднання людей, навіть у масштабі держави, можна назвати інститутом, знов таки через багатозначущість цього терміну. Краще зазначити: «Адвокатура України — недержавна самоврядна правозахисна корпорація» [3, с. 30].

Розділяючи думку про те, що корпоративне об'єднання адвокатів не є інститутом, водночас вважаємо, що поняття адвокатури значно ширше за професійно об'єднане співтовариство і в широкому розумінні та

за функціональним критерієм адвокатура є інститутом, що має конституційно визначене соціальне призначення. Тобто, при дослідженні адвокатури слід брати за основу розуміння соціальних інститутів як функціоналів, здатних налагоджувати життя суспільства у спосіб задоволення його певних потреб [4, с. 12] та визначати їх як сукупність різноманітних форм організації та регулювання соціальних відносин, спеціальних закладів, організацій, установ, системи норм, соціальних ролей, що забезпечують реалізацію функцій, необхідних для існування й розвитку як соціальних спільностей, так і всього суспільства загалом [5, с. 12]. Отже, основною характеристикою будь-якого соціального інституту є його здатність задовольняти певні потреби суспільства, навколо яких такий інституту і виник.

Конституція України у статті 131-2 визначила мету і зміст діяльності адвокатури — надання професійної правничої допомоги [6]. У частині 1 статті 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» також визначено, що адвокатура України — недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [7]. Те, що саме надання правничої (правової) допомоги є основною функцією та метою функціонування інституту адвокатури відзначають і науковці [1, с. 127].

Таким чином, функціональною основою інституту адвокатури є надання професійної правничої (правової) допомоги, а соціальною основою — забезпечення суспільної потреби в отриманні такої допомоги.

Ані чинний закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ані будь-які попередні акти законодавства ніколи не визначали метою функціонування інституту адвокатури отримання ним прибутку. Зазначене не означає, що діяльність адвокатів, як індивідуумів, які складають цей інститут, є альтруїстичною. Про це свідчить і виключно оплатний характер договору про надання правової допомоги, передбачений профільним законом, і визначення цим же законом спеціального виду платні адвокатам за виконувану ними роботу — гонорару. Проте право адвокатів, як суб'єктів професійної діяльності, на оплату праці, не може визначати чи тим більше підмінювати призначення адвокатури як соціального інституту.

Отже, адвокатура в Україні на сучасному етапі залишається соціальним інститутом, що обумовлено як її конституційним статусом та законодавчим визначенням, так і суспільною потребою у правозахисті. Виконання цим інститутом суто підприємницьких функцій протиречить його правовій та соціальній природі, а також історичним традиціям функціонування, що має бути враховано при зміні законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Список використаної літератури

1. Бакаянова Н. М. Функціональні і організаційні основи адвокатури України: дис.доктора юрид. наук : 12.00.19. Одеса, 2017. 486 с.
2. Полисаєв О. В. Соціальні інститути перехідних суспільств [Електронний ресурс] / О. В. Полисаєв // Наукові записки НаУКМА. 2016. Том 186. Політичні науки. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10297/Polysaiev_Sotsialni_instytuty_perekhidnykh.pdf.
3. Долежан В. В. Перспективи розвитку самоврядування в адвокатурі України / співавт. Ю. Полянський // Вісник прокуратури. — 2007. — № 6. — С. 45—51.
4. Войтович С. О. Соціальні інститути суспільства : рід, влада, власність / С. О. Войтович– К. : НАН України, Інститут соціології, 1998. — 120 с.
5. Литовченко І. В. Інституційна природа суспільства: соціально-філософський аналіз [Електронний ресурс] І. В. Литовченко // URL: http://www.apfs.in.ua/v9_2015/18.pdf
6. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>